

37. Петровский В. Геозкономика и политика // Международная Жизнь, 1997. №10. – С. 4.
 38. Орджоникидзе С. В начале второго пятидесятилетия ООН // Международная жизнь, 1997. №1. – С. 47.
 39. Крылов Б. ООН и права человека // Международная жизнь, 1997. №8. – С.88.
 40. Коксев М. Агентство в системе ООН // Международная жизнь, 1997. № 7. – С. 37.
 41. Робітнича газета. – 2000. – 7 вересня.
 42. Там само. – 8 вересня.
 43. Там само.

SUMMARY**THE POSITION OF THE NON-ALIGNMENT MOVEMENT ABOUT THE TRANSFORMATION OF THE UNITED NATIONS ORGANIZATION**

Matjovka N. (Uzhhorod)

In the article the role of the Non-Alignment Movement in the second half of the XX-th century is analyzed. The project of the U.N. reform is demonstrated by the documents of the Conferences of the head of the states and government. A range of the non-published documents are for the first time introduced for the scientific use.

РЕЗЮМЕ**ПОЗИЦИЯ ДВИЖЕНИЯ НЕПРИСОЕДИНЕНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО РЕФОРМИРОВАНИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ**

Матєвка Н.П. (Ужгород)

В статье исследуются проблемы реформирования Организации Объединенных Наций и позиция Движения неприсоединения. На значительном материале, который вводится в научный оборот впервые, комплексно рассмотрена данная проблема.

ЗУСТРІЧ ДЖЕЙМСА МУНІ З КАНЦЛЕРОМ НІМЕЧЧИНИ АДОЛЬФОМ ГІТЛЕРОМ – СПРОБА МИРНОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНФЛІКТУ (4 березня 1940 року)

ЖИЛЕНКО Р.В. (Ужгород)

У вітчизняній історичній літературі існує чимало спекуляцій навколо американських спроб мирного врегулювання в період дивної війни (в західній літературі «телефонної війни» – Авт.) взагалі, і місії Джеймса Муні зокрема. Їх суть зводиться до того, що США намагались врегулювати конфлікт в Європі, спрямувавши агресію країн «осі» проти Радянського Союзу [1]. Американська історіографія обмежується лише поясненням того, що поїздка здійснювалась виключно з метою зібрати інформацію для президента та держдепартаменту. Справжню мету візиту неможливо визначити без його розгляду в контексті ситуації, яка склалась на той період в Європі і самих Сполучених Штатах.

З початком Другої світової війни США

заявили про свій нейтралітет [2]. Однак разом з повідомленнями з Європи дуже швидко приходило розуміння того, що країні не вдасться уникнути втягнення до конфлікту, що розвивався. В даній ситуації для США очевидними ставали дві перспективи. Країна могла зробити ставку на відверту допомогу всіма можливими засобами союзникам (Великобританії і Франції – Авт.). Такий хід, з одного боку, давав можливість США «відсунути» війну від своїх берегів руками союзників, а з другого – зробити їх до певної міри залежними від американських поставок. Дуже швидко виявилась неефективність такого підходу. Нейтральне законодавство зробило допомогу слабкою (заборона на продаж зброї і т.п. – Авт.), населення країни

справедливо побоювалось, що відверта допомога союзникам веде до прямого вступу до війни, і тому досить обережно, часто вороже, ставилось до подібних дій держдепартаменту. Крім того, з'ясувалось, що фінансові можливості союзників суттєво обмежені і ніякої прямої матеріальної користі Сполученим Штатам не одержати. Водночас, повідомлення з Англії і Франції суттєво підірвали віру держдепартаменту в паритет сил в Європі, а інформація про німецьку активність в Латинській Америці не створювала ілюзії щодо можливих наслідків перемоги країн «осі» для Америки.

Саме тому наприкінці зими – початку весни 1940 року США вдаються до активних дипломатичних кроків з метою пошуку перспектив мирного врегулювання конфлікту. Держдепартамент ініціює три акції з такою метою [3]. Першою з них стала поїздка до Європи Джеймса Муні, президента закордонних філіалів «Дженерал Моторз». Вибір для цієї місії саме цього бізнесмена не був випадковим. Муні мав тісні контакти з представниками європейських ділових кіл і тому міг порівняно легко дізнатися про пануючі серед вищих кіл європейської правлячої еліти настрої. Крім того, обравши для такої місії бізнесмена, держдепартамент досягав відразу двох цілей. По-перше, США намагалися продемонструвати світовому співтовариству, що не мають ніяких особливих політичних інтересів в європейському конфлікті і бажають лише мирного врегулювання. По-друге, такий вибір заспокоював американську громадськість, адже не офіційний Вашингтон втручається до конфлікту, а приватна особа. Саме це постійно підкреслював і сам Джеймс Муні: «Президент не має готових формул миру, або положень умов миру...» [4], він лише «бажає бути поінформованим про реальні наміри лідерів різних європейських країн» [5].

Безпосередні результати поїздки Джеймса Муні викладені в п'яти листах до президента Франкліна Рузвельта, написаних по завершенні місії [6]. Всі послання відправлено з Риму і датовано 11-15 березня 1940 року. Нас цікавлять перший і другий листи, в яких йдеться про початок місії і зустрічі Муні з міністром закордонних справ Німеччини Ріббентропом і канцлером Гітлером. В першому листі від 11 березня Муні повідомляє президента про своє прибуття до Європи через Рим і початок виконання завдання «точно у відповідності до тих пунктів, які ви підкреслили ... протягом моєї розмови з вами.» [7]. Саме в цьому листі бізнесмен ділиться з президентом своїми першими поверхневими

враженнями. Вони, очевидно, виглядали обнадійливими з точки зору намірів держдепартаменту поточного моменту. «Подорожуючи тривалий час Європою і особливо воюючими країнами, Англією, Францією і Німеччиною, через чотири місяці після початку війни, ... я зустрівся з людьми, які належать до різних класів, від аристократів до робітників. Я не знайшов жодного індивіда від найвишого штабного офіцера до таксиста, які б бачили в війні щось інше, крім катастрофи для Європи.» [8]. Муні повідомляє президента про страх, який панує серед європейців перед можливими наслідками відкритого воєнного зіткнення. Населення країн, втягнутих до конфлікту, не бажало гинути на фронтах, піддаючись впливу демагогії своїх лідерів про захист «престижу і слави своїх країн» [9]. «Вони перелякані перспективою голоду, який вже з'являється в Європі, і який буде швидко посилюватися з продовженням боротьби» [10]. Посланець навіть проводить аналогії між ставленням громадської думки в США до війни і відповідними почуттями європейців. «Антагонізм до війни серед народів Європи є таким самим, як і в Сполучених Штатах...» [11].

Муні помітив також суттєві розбіжності у ставленні до перспектив відкритого воєнного зіткнення які існували між лідерами ворогуючих країн і їх народами. «В той час, коли лідер воюючої країни ... виголошує войовничі промови, натовп демонструє не лише відсутність уваги до нього, але і поступово віддаляється від лідера.» [12]*. Весь стиль листа говорить про те, що бізнесмен, виходячи з вищевикладених спостережень, ймовірно, вважав ситуацію сприятливою для виконання своєї мирної місії. Однак очевидним є і той факт, що Муні не враховував однієї різниці, яка існувала між ворогуючими країнами Великобританія і Франція були країнами демократичними і тому громадська думка в той чи інший спосіб впливала на їх політику. Італія і Німеччина представляли собою класичний приклад тоталітарних режимів. Громадська думка якщо і використовувалась політиками останніх, то переважно з демагогічною метою виправдання своїх, часто злочинних, дій. Таким чином небажання пересічного німця чи італійця воювати далеко не означало, що уряди Німеччини чи Італії відмовляться від своїх агресивних планів.

Другий лист Джеймса Муні до президента датований 12 березня. В посланні міститься звіт про зустріч посланця з міністром закордонних справ Німеччини Ріббентропом (29 лютого – Авт.) і канцлером Адольфом Гітлером (4 березня – Авт.).

* В оригіналі замість слова лідер(и) вживається Flagpole – досл. флагшток.

Саме на основі цього листа можна робити з певною долею ймовірності припущення про мету поїздки Муні, про «пункти», які «підкреслив» президент, інструктуючи посланця. Очевидно, про повний текст «інструкцій» ми не довідаємося ніколи. По-перше, президент поведився надзвичайно обережно, враховуючи негативне ставлення більшості американців до будь-яких перспектив втягнення країни до конфлікту. По-друге, офіційний Вашингтон намагався виглядати не занадто настирливим і тому робив ставку на неофіційні контакти. Це давало змогу не брати на себе зобов'язання і відповідальність, які б могли також призвести до «втягнення» до конфлікту. На нашу думку, саме в такому підході («Президент вважав, що підтримуючи дискусії на неофіційній основі, голови урядів зможуть краще зрозуміти один одного те, чого вони реально прагнуть.» [13]) і були закладені причини неефективності місії. Неформальний рівень переговорів давав можливість вставі просто ігнорувати американські пропозиції. Останні ж в цьому випадку не були підкріплені нічим, крім слів і побажань. Навіть якщо припустити, що в результаті зустрічей Муні з'явився б реальний проєкт умиротворення, невідомо як би на це прореагували союзники, які вкрай хворобливо ставились до подібних неофіційних контактів Вашингтону з Німеччиною, Італією і нейтральними країнами, та як би поставилися американська громадськість і конгрес до рішення, що приймаються президентом за їх спиною.

У цьому листі Муні повідомляє, що відразу після приїзду до Берліну він направив листа канцлеру Німеччини. В ньому, крім загальних фраз, які можна віднести до дипломатичної ввічливості, виділяються два речення, які згодом були дослівно переказані президенту. «Народ моєї країни відчуває, що війна може завершитись лише лихом для Європи і, що війна, можливо, буде мати серйозні наслідки в Америці» [14]. Тобто, в цій фразі міститься натяк на те, що США не збираються бути стороннім спостерігачем в конфлікті. Тут же робився реверанс в бік Німеччини. Бізнесмен висловлював думку про причини війни, яка була близька до офіційної німецької позиції, а саме: «міжнародні політичні і економічні помилки, зроблені починаючи з 1914 року...» [15]. Саме «на цьому спільному ґрунті я хотів би обговорити з вами основні проблеми» [16].

Під час зустрічі з міністром закордонних справ Муні ще раз підкреслив «неофіційний, неформальний характер свого візиту» [17]. Він пише, що саме на «цьому ґрунті було організовано зустріч з канцлером» [18]. Однак під час зустрічі з Гітлером прийом для «неофіційного», «неформального» візиту приватного підприємця вия-

вився доволі дивним. «Коли я був прийнятий канцлером, була викинувана почесна вартя (?) і взагалі мене приймали з дотриманням всіх правил [дипломатичного Авт.] етикету» [19]. Посланець відніс таку ввічливість до президента і Сполучених Штатів взагалі. Однак, всім добре відомо, що голови держав не приймають приватних осіб з почесною вартюю. Очевидно, канцлер грав свою гру. Ми висловлюємо припущення про те, що або таким чином Гітлер намагався надати зустрічі офіційно забарвлення, що ставило держдепартамент не в зручне становище перед Англією, Францією і американською громадськістю, або таке підкреслено шанобливе ставлення мало на меті приховати німецькі агресивні плани за ширмою обговорень перспектив мирного врегулювання. На початку зустрічі Муні передав «найширші» почуття президента до Німеччини і німецького народу. Рузвельт з теплістю згадував роки проведені в Німеччині і школу, яку він відвідував у країні. Далі посланець передав, що «Президент не хоче вказувати німецькому народу яких лідерів, або уряд йому мати.» [20], однак, відразу продовжив: «...Сполучені Штати мають життєві інтереси в цій війні і наша країна ризикує мати серйозні наслідки від війни.» [21]. Після цих застерігаючих Німеччину натяків посланець вдався до інших, які, очевидно, мали на меті показати прийнятну для США межу можливих поступок Німеччини. «Мене (Рузвельта-Авт.) не цікавить жодна схема світового панування як з боку британців чи французів, так і з боку німців.» [22]. Фактично США визнавали цим рівність Німеччини з іншими державами на світовій арені. Основний акцент робився на рівність економічну, точніше рівний доступ до джерел стратегічної сировини. Президент на неофіційному рівні фактично пропонував Німеччині, у разі прийняття останньою умов США, зупинитися на досягнутому, «поставки бавовни, пшениці, свинячого сала, міді, а також золота.» [23]. Ці пропозиції, а очевидно вони і повинні були, в розумінні американців, лягти в основу «умиротворення» Німеччини. виглядають досить наївно і занадто вже проглядає крізь них намагання США мати зиск. Іншими словами Третьюму Рейху пропонувалося стати рівним з іншими країнами тоді, коли він вже зробив це самотужки і коли деякі країни були захоплені ним, а Великобританія і Франція відверте висловлювали свої побоювання щодо перспектив відкритого воєнного зіткнення. Гітлеру пропонувалося відмовитися від значної кількості своїх «здобутків». В обмін пропонувався примарний доступ до джерел природних ресурсів, до яких і самі США не мали доступу, а та-

кож американське «сало», «пшениця», «мідь» тощо, яким потрібні були зовнішні ринки. Намагання мати власну користь помітно також в наголосі, який робився на економічній рівності. За умов створення рівних торговельних умов, США, економічно найпотужніша держава, автоматично виходила на позиції світового лідера. Зрозуміло, що такий варіант був абсолютно неприйнятний не лише для Німеччини, але і Франції з Англією, які навіть в критичний для себе момент не збиралися ділитися світовою першістю. Розумів це і президент Рузвельт. Муні зі слів останнього передав Гітлеру: «Президент надає перевагу радше лібералізації торгівлі, ніж вільній торгівлі.» [24]. В подальшому намагаючись зняти з себе можливу відповідальність за подібні «пропозиції», Муні кілька разів підкреслив, що президент бачить себе «радше посередником, ніж ... арбітром.» [25]. Потім посланець довго пояснював нюанси значення в англійській мові термінів «посередник» і «арбітр». Суть подібного тлумачення зводилась до того, що США не бажають брати на себе жодної відповідальності за ситуацію в Європі.

Канцлер у відповідь «висловив задоволення, що президент Рузвельт знайшов корисним обмінятися точками зору на неформальному, неофіційному рівні через містера Муні.» [26]. Ще б пак! Гітлеру майже відверто було сказано, що США, не дивлячись на своє крайнє занепокоєння ситуацією в Європі, не вдадуться ні до яких активних кроків, які б могли зашкодити його планам. Після цього канцлер вдався до характерної для нього демагогії. Він довго доводив, що ніколи не робив словесних випадків проти Рузвельта, звинувачував у всьому пропаганду, яка «погано впливала на відносини між двома країнами» [27], так, ніби німецька пропаганда не була під його, Гітлера, тотальним контролем. На відносно прозорі натяки Муні канцлер відповів лише невинними відмовками: «Німеччина нікому війни не оголошувала, але Англія і Франція оголосили війну Німеччині.» [28]. Наприкінці розмови Гітлер чітко натякнув на рішучість Німецького Рейху йти до кінця. Він

вказав на те, що якщо в 1914-1918 роках «Японія, Росія і Італія були на іншому боці [Антанти – Авт.], то тепер вони симпатизують Німеччині.» [29]. Канцлер підкреслив, що Німеччина добре підготовлена з воєнної точки зору і «сильна як Англія і Франція разом» [30]. Він підкреслив єдність народу і уряду і готовність воювати без відпочинку до тих пір, доки її [Німеччини – Авт.] безпеку не буде забезпечено не лише для сьогодення, але також і на майбутнє. Німеччина не хоче братися за зброю кожні двадцять років.» [31].

І лише в самому кінці розмови Гітлер дав свою відповідь на американські натяки-пропозиції. Говорячи про економічні проблеми світу, він підкреслив, що Німеччина не може миритися з тим, що Англія і Франція, успадкувавши світові імперії, володіють всіма природними ресурсами світу. Німеччині потрібні стратегічні матеріали, а цьому заважають Англія і Франція [32].

Таким чином, ця розмова закінчилась для американців нічим. Німецький канцлер, зрозумівши, що США не збираються вдаватися до активних дій, підтвердив рішучість своєї країни йти до кінця, тобто до заміни англійського і французького світового домінування німецьким, що дасть його державі «безпеку» і доступ до стратегічних матеріалів. Цілком зрозумілим стало те, що Німеччина не збирається обмінювати ці перспективи на примарні американське «сало» і «мідь». Під час зустрічі в Берліні проявилась також слабкість американських позицій на міжнародній арені. Причини цього, на нашу думку, полягають в наступному: США через негативну громадську думку в середині країни і «нейтральне» законодавство не могли підкріпити свої ініціативи нічим, крім побажань. Змінитися ж громадська думка могла лише за умов зміни існуючої системи міжнародних відносин, а така перспектива з'явилася лише кілька місяців потому, коли Франція зазнала нищівної поразки, а Великобританія опинилась у виключно складному становищі, коли прийшло розуміння війни як конфлікту між демократією і тоталітаризмом.

ЛІТЕРАТУРА

1. История международных отношений и внешней политики СССР.-Т. II., 1939-1945 гг.-М., 1962.- С. 38.
2. Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. 1939: In Five Volumes. - Washington: United States Government Printing Office, 1956.-Volume I. -P.686-691.
3. Жиленко Р.В. Американській вибір. Фактори формування зовнішньополітичного курсу США в 20-30-х роках ХХ століття. - Ужгород: Патент, 2000.- С.66-67.
4. Franklin D. Roosevelt Library and Digital Archives, The «Special Relationship», The Safe Files, Box 3, Italy, James D. Mooney to Mr. President, March 12, 1940.- P.3.
5. Там же.
6. Див.: Franklin D. Roosevelt Library and Digital Archives, The «Special Relationship», The Safe Files, Box 3, Italy, James D. Mooney to Mr. President, March 11, 1940.

- Franklin D. Roosevelt Library and Digital Archives, The «Special Relationship», The Safe Files, Box 3, Italy, James D. Mooney to Mr. President, March 12, 1940.
- Franklin D. Roosevelt Library and Digital Archives, The «Special Relationship», The Safe Files, Box 3, Italy, James D. Mooney to Mr. President, March 13, 1940.
- Franklin D. Roosevelt Library and Digital Archives, The «Special Relationship», The Safe Files, Box 3, Italy, James D. Mooney to Mr. President, March 14, 1940.
- Franklin D. Roosevelt Library and Digital Archives, The «Special Relationship», The Safe Files, Box 3, Italy, James D. Mooney to Mr. President, March 15, 1940.
7. Franklin D. Roosevelt Library and Digital Archives, The «Special Relationship», The Safe Files, Box 3, Italy, James D. Mooney to Mr. President, March 11, 1940.
8. Там же.
9. Там же.
10. Там же.
11. Там же.
12. Там же.
13. Franklin D. Roosevelt Library and Digital Archives, The «Special Relationship», The Safe Files, Box 3, Italy, James D. Mooney to Mr. President, March 12, 1940.- P.2.
14. Там же. - P.1.
15. Там же.
16. Там же.
17. Там же. - P.2.
18. Там же.
19. Там же.
20. Там же.
21. Там же.
22. Там же.
23. Там же.
24. Там же.
25. Там же. - P.3.
26. Там же. - P.4.
27. Там же.
28. Там же. - P.5.
29. Там же.
30. Там же.
31. Там же.
32. Там же.

SUMMARY

JAMES D. MOONY MEETING WITH ADOLPH HITLER AS AN ATTEMPT OF PEACE DEALING WITH THE EUROPEAN CONFLICT (MARCH 4, 1940)

Zhylenko R. (Uzhhorod)

The article is dedicated to the problem of the American attempts of peace dealing with the European conflict during the «Phony War» in general, and to the meeting of the American businessman James D. Moony with the German Chancellor Adolph Hitler in particular. The author concerns over the real possibility of an armistice in Europe during the first period of the World War II and American participation in the process. The critical analysis of the American «unofficial» propositions has been done. The author investigated the causes of the fault of James Moony mission in relation to the general situation in Europe of 1940 and to the attitudes of the American society and political establishment.

РЕЗЮМЕ

ВСТРЕЧА ДЖЕЙМСА МУНИ С КАНЦЛЕРОМ ГЕРМАНИИ АДОЛЬФОМ ГИТЛЕРОМ – ПОПЫТКА МИРНОГО УРЕГУЛИРОВАНИЯ ЕВРОПЕЙСКОГО КОНФЛИКТА (4 марта 1940 года)

Жиленко Р.В. (Ужгород)

Данная статья посвящена проблеме американских попыток мирного урегулирования европейского конфликта во время «странной войны», и встрече американского бизнесмена Джеймса Муни с немецким канцлером Адольфом Гитлером в частности. Автор концентрирует внимание на реальных возможностях мирного урегулирования во время первого периода Второй мировой войны и американского участия в этом процессе. В статье сделано критический анализ американских «неофициальных» предложений. Автор исследует причины провала миссии Джеймса Муни в контексте господствовавших в американском обществе и среди политических кругов настроений.